

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИСТОСТІ В УКРАЇНІ

Становлення в Україні демократичної, правової, соціальної держави нерозривно пов'язано із закріпленням та гарантуванням розгалуженої системи прав і свобод людини і громадянина, перш за все — на конституційному рівні, яка знаходить своє подальше відображення та деталізацію в усіх галузях права. Конституція України закріплює, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність» [1, ст. 3].

Питання правового статусу особистості сьогодні займають центральне місце в будь-якій державі, яка обрала демократичний гуманістично-орієнтований шлях розвитку та функціонування. Загальна теорія права під категорією правового статусу особи розуміє сукупність закріплених в законодавстві та гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких особа володіє правосуб'єктністю та координує свою поведінку в суспільстві [2, с. 409].

Найбільш важливою та практично значущою для кожної людини є муніципально-правова галузь, оскільки, по-перше, практично всі життєві інтереси та устремління людина реалізує саме на локальному рівні функціонування соціуму як член територіальної громади (за винятком прав на громадянство, на власність, обов'язків щодо військової служби тощо, де вона вступає в прямий контакт з державою); а по-друге, саме на локальному рівні функціонування соціуму людина індивідуально чи разом з іншими в рамках територіальної громади продукує так звані локальні інтереси, що стосуються широкого спектра індивідуальних та групових, колективних прав і свобод та виступають саме як права і свободи людини, яких вона потребує і здійснює в різних сферах життєдіяльності особисто чи разом з іншими мешканцями

відповідної території держави [3, с. 96-101]. Таким чином, в умовах децентралізації державної публічної влади і формуванням нового колективного суб'єкта конституційного права — територіальної громади, що поєднує жителів сіл, селищ і міст із України, з особливою актуальністю постає проблема подальшого вдосконалення муніципально-правового статусу особистості в Україні.

Конституція України в розділі XI «Місцеве самоврядування» визначає сутність та організацію діяльності муніципального рівня влади. Зі змісту статей 140-146 вказаного розділу можна вивести найголовніші базові принципи місцевого самоврядування в Україні, до яких відноситься: виключне право територіальної громади, яка об'єднує всіх жителів села, селища, міста або добровільного об'єднання цих сіл, селищ, міст, вирішувати питання місцевого значення; здійснювати місцеве самоврядування як безпосередньо через встановлені форми демократії (місцевий референдум, місцеві вибори, загальні збори, громадські слухання та ін.), так і через відповідні органи місцевого самоврядування; право територіальних громад безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляти майном, що є в комунальній власності, затверджувати програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролювати їх виконання, затверджувати бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролювати їх виконання, встановлювати місцеві податки і збори відповідно до закону, утворювати, реорганізовувати та ліквідувати комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснювати контроль за їх діяльністю [1].

Отже, виходячи зі змісту конституційних норм, що регламентують муніципальні права в Україні, можна зробити висновок, що в основному йдеться про колективні права, передбачені для територіальної громади в цілому. Однак, враховуючи, що територіальна громада складається з окремих членів, об'єднаних спільною територією та інтересами місцевого значення, можна стверджувати, що більшість прав, закріплених за територіальною громадою, належать кожній особі, що є її членом.

Муніципально-правовий статус особистості як окремий напрямок теоретичних досліджень в галузі прав і свобод

людини і громадянина останнім часом набирає все більше обертів. Вже низка російських та українських авторів досліджують сутність та особливості муніципальних прав, їх природу, походження та види. До найбільш відомих авторів, що займаються вказаною проблематикою, належать: М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, В. І. Борденюк та багато інших.

Вище нами наводилась позиція російського вченого М. С. Бондаря, який висвітлює проблеми перманентних взаємовідносин особи з публічною владою у сучасному суспільстві і державі у контексті конституційного забезпечення прав та свобод у місцевому самоврядуванні. Дуже схожою є думка вітчизняного дослідника І. Л. Литвиненка. Під «муніципальними правами», або правами людини у сфері місцевого самоврядування І. Л. Литвиненко розуміє ті права, які забезпечують реальні можливості кожному члену територіальної громади брати участь у вирішенні всіх питань місцевого значення, в управлінні комунальною власністю, використовувати всі матеріальні і духовні надбання, що розподіляються за територіальним принципом, відчувати на собі всі позитивні наслідки діяльності самоврядних органів, спрямовані на реальне забезпечення прав і свобод, життєвих потреб та інтересів людини [4, с. 10].

Вчений О. В. Батанов розглядаючи місцеве самоврядування через призму прав і свобод людини і громадянина, визначає «муніципальні права» як визнані та гарантовані державою природні можливості людини та її асоціацій (територіальних громад) самостійно та під свою відповідальність вирішувати питання місцевого значення в різних сферах суспільного життя, зокрема, політичній, економічній, соціальній, культурній, екологічній та ін [5, с. 227].

Особливий інтерес на сутність муніципальних прав особи викликають погляди вченого М. О. Баймуратова. Він вважає, що муніципальні права члена територіальної громади базуються на «тріаді інтересів», що виникають у сфері місцевого самоврядування: інтересі території; інтересі територіальної громади; інтересі конкретного жителя — члена такої громади. Виникнення інтересу території, на якій функціонує особистість, котра є невід'ємною частиною територіальної громади, прямо пов'язане з домінуючими на сучасному етапі процесами

«самоствердження» територій, викликаними децентралізацією державного управління. Інтереси самої територіальної громади виникають і виявляються на основі сукупності інтересів її індивідів-членів (спільні інтереси — насамперед у задоволенні соціальних, комунально-побутових, локально-культурологічних та інших потреб) і в індивідуалізованому інтересі конкретної особистості — члена територіальної громади (особистісні інтереси, що виявляються насамперед у сфері комунікативних зв'язків на локальному рівні, наслідком чого є самореалізація особистості в межах територіальної громади).

Нарешті, інтереси конкретної особистості — члена територіальної громади становлять його муніципальні права у вузькому розумінні і виникають у процесі реалізації ними практично всіх своїх життєвих прагнень. За такої реалізації конкретний житель є суб'єкт-об'єктом місцевого самоврядування, зосереджуючи в собі і виявляючи зовні його демократичний заряд і позитивний потенціал [6, с. 123-124].

Муніципально-правовий статус особи, хоч і базується на нормах та принципах конституційно-правового статусу особистості, але все ж є самостійним утворенням. Підтвердженням цього положення є той факт, що, на відміну від конституційно-правового статусу особи, який обумовлюється в першу чергу політико-правовим зв'язком цієї особи з державою (інститутом громадянства), і вже на підставі наявності чи відсутності такого зв'язку формуються в подальшому всі інші його елементи (права, обов'язки, відповідальність і т. ін.); муніципально-правовий статус залежить від території фактичного проживання особи та відношення її до тієї чи іншої територіальної громади.

На локальному рівні члени територіальної громади функціонують не як громадяни держави, а як мешканці відповідної територіальної одиниці. Таким чином, на рівні місцевого самоврядування цілком змінюється система координат, яка панує в державі щодо прав людини. З рівня «громадянин — держава» права людини переходять на рівень «мешканець — орган місцевого самоврядування» та трансформуються у муніципальні права особистості. Ці права виникають у процесі функціонування

вання особистості на локальному рівні та відображають її різноманітні та різнопланові потреби щодо задоволення особистих інтересів. Такі права, з одного боку, є специфічними, притаманними лише рівню місцевого самоврядування та особистим й колективним інтересам мешканців, а з другого боку, є проявом загальних прав людини на життя та вільний розвиток своєї особистості, достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї та інші [3, с. 96-101].

Оскільки членами територіальної громади виступають будь-які фізичні особи, що постійно проживають, працюють на території села, селища, міста, мають спільну комунальну власність, володіють на даній території нерухомим майном, сплачують місцеві податки та збори, тобто знаходяться у системно-комунікативних зв'язках між собою, тому з цього виходить, що, по-перше, члени територіальної громади — громадяни України, реалізуючи свої муніципальні права в політичній галузі, також представляють і інтереси інших жителів — негромадян (іноземних громадян, осіб без громадянства, біженців та ін.), а по-друге, відсутність громадянства не позбавляє членів негромадян від економічних, культурних, соціальних, екологічних та інших видів прав на місцевому рівні.

Муніципально-правовий статус особистості, з одного боку, виступає складовою більш широкого та базового конституційного статусу особистості в Україні, що має найвищий рівень законодавчого закріплення та забезпечення з боку держави, а з іншого — поєднує в собі норми та інститути багатьох інших галузей права (фінансового, земельного, права соціального забезпечення та ін.). Комплексна природа муніципально-правового статусу особи обумовлює низку його специфічних ознак, а саме: 1) головними суб'єктами та носіями муніципальних прав виступають не лише люди, громадяни як члени місцевого співтовариства (індивідуальні муніципальні права), але й саме товариство як єдиний первинний суб'єкт місцевого самоврядування — територіальна громада (колективні муніципальні права); 2) реалізація муніципальних прав пов'язана з об'єктами та інтересами місцевого значення, які

чітко визначені конституційним законодавством; 3) муніципально-правовий статус особи окреслений чіткими територіальними межами, що співпадають з межами відповідного муніципального утворення;

4) сфера реалізації муніципальних прав досить розгалужена, зокрема: політична, економічна, соціальна, культурна, екологічна, інформаційна та ін.

Таким чином, муніципально-правовий статус, якщо говорити узагальнено, являє собою систему прав, які забезпечують можливості місцевому співтовариству і кожному його члену брати участь у вирішенні питань місцевого значення, в управлінні муніципальною власністю, користуватися матеріальними і духовними благами, доступ до яких забезпечується на муніципальному рівні, можливість безперешкодно здійснювати особисту свободу на основі безпеки і недоторканності людини в місцевому співтоваристві [7, с. 262].

Література

1. Ст. 3 Конституції України, прийнятої Верховною Радою 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник: Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с.
3. Баймуратов М. О. Локальна система захисту прав людини в Україні: сутність та становлення / М. О. Баймуратов // Юридична освіта і правова держава: зб. наук, праць. — Одеса, 1997. — С. 96-101.
4. Литвиненко І. Л. Діяльність органів місцевого самоврядування по забезпеченню конституційних прав та свобод людини і громадянина: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — К., 2003. — С. 10.
5. Батанов О. В. Муніципальне право України: Підручник / Відповідальний редактор М. О. Баймуратов. — Х.: Одиссей, 2008. — С. 227.
6. Баймуратов М. О. Територіальна громада в політичній системі і системі місцевого самоврядування України // Муніципальне право України: Підручн. / За ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. — К., 2001. — С. 123-124.
7. Бондарь Н. Местное самоуправление и конституционное правосудие: Конституционализация муниципальной демократии в России: Учебн. / Бондарь Н. С. — М.: Норма, 2008. — С. 262.